

Maïs biedt edelherten in de zomermaanden zowel voedsel als dekking. Foto Eline Verwoerd

Edelherten in Twente en Achterhoek

Spontane kolonisatie edelherten in Oost-Nederland

In Oost-Nederland verscheen afgelopen jaren spontaan een aantal herten.

Deze dieren zijn afkomstig uit verschillende Duitse leefgebieden. Maar we kennen in

Nederland momenteel maar twee officiële leefgebieden: de Veluwe en de

Oostvaardersplassen. Dat leidt tot allerlei reacties, positieve en negatieve. Wat nu te doen?

Bas Worm

Momenteel zijn de Veluwe en de Oostvaardersplassen de twee officiële leefgebieden voor edelherten in Nederland. Op de Veluwe leven in het voorjaar, voordat de kalfjes geboren worden, circa 2300 edelherten. In de Oostvaardersplassen leven bijna evenveel edelherten, ruim 2000, maar op

een veel kleinere oppervlakte. De dichtheid in de Oostvaardersplassen bedraagt circa een hert per hectare land en op de Veluwe is dat een per vijftig hectare.

Historie Vanuit verschillende bronnen weten we dat het edelhert tot 1600 in ge-

heel Nederland voorkwam. Zelfs tot in de duingebieden op het vasteland aan toe, aldus G.A. Brouwer in 'Enige historische bijzonderheden over het Edelhert in Nederland' uit 1946. Rond 1750 is het edelhert nagenoeg verdwenen uit westelijk en noordelijk Nederland. Een eeuw later,

Het zijn vooral jonge mannelijke edelherten die allereerst op zoek gaan naar nieuwe leefgebieden. Foto Eline Verwoerd

rond 1850, is het edelhert ook verdwenen uit oostelijk, zuidelijk en centraal Nederland. Vanaf die tijd is de Veluwe het enige leefgebied. Sinds die tijd heeft de Veluwe als refugium gefungeerd voor ons grootste in het wild levende landzoogdier.

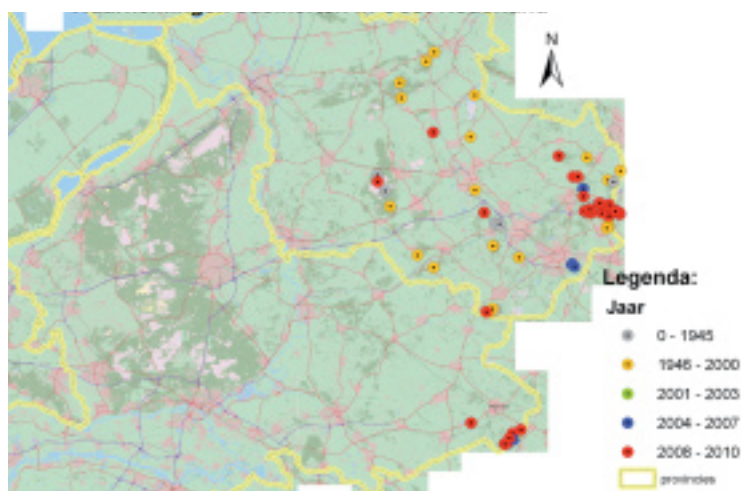
Voor Oost-Nederland zijn – voor zover te achterhalen – meer detailgegevens in bijgevoegde kaders te vinden.

Twente

Sinds 2007 worden regelmatig edelherten, zowel mannelijke als vrouwelijke exemplaren, in Twente gezien (figuur 1). In 2009 is het aantal meldingen het grootst. Uit de reeks meldingen van 2009 is een trekrichting af te lezen vanuit het Dinkeldal ten zuiden van de snelweg A1, via het landgoed Boerskotte met het gelijknamige ecoduct als veilige oversteek, in noordelijke richting via de landgoederen rondom Oldenzaal richting Ootmarsum. Er zijn zelfs meldingen van een mannelijk edelhert ten noorden van het Kanaal Almelo-Nordhorn. Het kanaal vormt kennelijk geen barrière.

Recentelijk zijn waarnemingen van een hinde of smaldier (vrouwelijk hert in tweede levensjaar) gedaan op de stuwwal

van Hoge Hexel, ten noorden van Almelo. Ook zijn in 2010 waarnemingen gedaan op landgoed Lankheet (Haaksbergen), land-

Figuur 1 Waarnemingen edelherten in Oost-Nederland op basis van de in de tekst genoemde historische documenten en recente waarnemingen.

goed Twickel (Delden) en op het Nationaal Park Sallandse Heuvelrug.

De meldingen zijn voor het overgrote deel als betrouwbaar ingeschat op basis van de herkomst (waarnemers), vanwege de samenhang met andere waarnemingen en/of vanwege beschikbaar fotomateriaal.

De herkomst van de edelherten in Twente is goed verklaarbaar. In 2008 is een reconstructie gemaakt van de trekroutes die herten vanuit het leefgebied van het Forst Bentheim ondernemen, ook richting Nederland (figuur 2). Die laatste trek lijkt de laatste jaren geïntensiveerd als gevolg van de aanleg van twee snelwegen, de A1/E30 en E31, en daarbij opgerichte grofwildkerende rasters. Hierdoor ging een aantal oude trekroutes vanuit Forst Bentheim naar het noorden en zuiden toe verloren. Als gevolg van de aanleg van de oost-west lopende snelweg A1/E30 werd allereerst de trek vanuit het leefgebied van het Forst Bentheim naar het noorden toe onmogelijk gemaakt. Door de recente aanleg van de snelweg E31 (Bottrop–Emden) verviel de van oudsher aanwezige trekroute van de edelherten uit het Forst Bentheim richting het oosten en zuiden. Die laatste trekroute liep naar het leefgebied van het Dämmerwald / de Üfter Mark. Alleen een trek westwaarts, richting Nederland, bleef uiteindelijk mogelijk.

Achterhoek

In 2007, 2008 en 2009 zijn er verschillende waarnemingen van edelherten in de Achterhoek gedaan, meestal ten zuiden van Winterswijk, in de omgeving van Kotten / 't

Woolde (figuur 1). De waarnemingen in 2007 betreffen een vrouwelijk kalf. Dat kalf is in 2008 een smaldier geworden (tweede levensjaar) en in 2009 een hinde (ouder dan twee jaar). Sommige streekbewoners gaven aan dat deze hinde weer een kalf gehad zou hebben in 2009, maar dat kan niet met zekerheid bevestigd worden. Het is ook mogelijk dat het dier tegelijk op een locatie met een ree gezien is. Eveneens is opvallend dat in augustus 2008 opeens drie mannelijke herten opduiken, allemaal jonge dieren.

Ondanks dat de waarnemingen zich beperken tot een gering aantal edelherten, is hierbij toch sprake geweest van twee aanrijdingen (bron: Stichting Groen Netwerk). De eerste aanrijding vond plaats op de Misterweg (Winterswijk–Miste) op 24 maart 2008 (een circa vierjarig mannelijk edelhert). Voor een tweede hert dat gelijktijdig was gesignaleerd is door de provincie Gelderland een ontheffing verstrekt om het dier te schieten. De tweede aanrijding vond wel plaats in de directe omgeving van eerder waargenomen edelherten op 26 september 2009 aan de Veenweg te Kotten (ten zuiden van Winterswijk). Het zou gaan om een mannelijk edelhert, niet nader omschreven. De aanrijding bleek niet fataal; later is het hert nog gezien en leek toen gezond in zijn voorkomen.

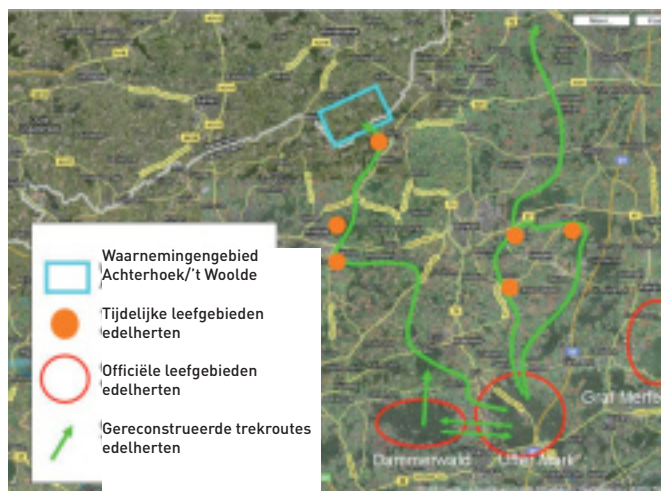
De edelherten in de Achterhoek zijn hoogst waarschijnlijk afkomstig vanuit twee Duitse leefgebieden ten noorden van het Ruhrgebied in Duitsland: het Dämmerwald en de Üfter Mark. Beide leefgebieden vor-

Historische gegevens Twente

Als standwild is het edelhert sinds het midden van de achttiende eeuw uit Twente verdwenen. Hoekstra vermeldt evenwel al in de KNNV-uitgave 'De zoogdieren van Twente' (1967) dat het nadien af en toe als wisselwild vanuit het Bentheimerwoud in Twente verscheen. Rond 1788 zou zelfs het grootste deel van de hertenstand vanuit Bentheim naar Nederland getrokken zijn, overigens zonder opgave van redenen. Na 1900 worden ook nog enkele waarnemingen gedaan in het Lutterzand, nabij Haaksbergen, op landgoed Twickel (1915 en 1938) en op de Holterberg (1936). In 1947 werd een edelhert waargenomen in het Nijreesbos bij Almelo. In de zomer van 1952 werd een edelhert op landgoed Lankheet ten zuiden van Haaksbergen gezien, terwijl al in 1951 regelmatig een mannelijk hert werd gezien op het Losserse zand (ten oosten van Losser). In 1953 wordt daar een edelhert geschoten, volgens de overlevering hetzelfde dier als uit 1951. In 1954 wordt een hert ten zuiden van Haaksbergen geschoten en in 1955 wordt een hert op landgoed Singraven bij Denekamp gezien. Dan is het tot 1963 rustig met waarnemingen. In 1963 wordt een mannelijk hert in de buurt van Hardenberg (Vechtdal) gezien. In 1964 duikt bij Boekelo, ten westen van Enschede ook een edelhert op. In 1964 is nog een aantal waarnemingen gedocumenteerd.

Figuur 2 Trekroutes vanuit Forst Bentheim naar Nederland inclusief waarnemingen edelherten t/m 2008. De rode pijlen geven de door de ontwikkeling van de snelwegen verloren gegane historische trekroutes. De groene pijlen geven de trekroutes zoals die nog gebruikt worden (bron: mededelingen Detlev Heyden, Forst Bentheim).

Figuur 3 Gereconstrueerde trekroutes van edelherten vanuit de Duitse leefgebieden van het Dämmerwald en de Üfter Mark naar de Achterhoek toe (bron: Christoph Beemelmans, Regionalverband Ruhr).

Edelherten vormen, in tegenstelling tot wat vaak gedacht of aangenomen wordt, geen extra veterinaire risico's ten opzichte van gebieden waar reeën voorkomen (vrijwel heel Nederland dus). Foto Eline Verwoerd

men samen één groter leefgebied. Tussen deze twee leefgebieden vindt namelijk vrijwel dagelijks uitwisseling van edelherten plaats. Een derde leefgebied, in figuur 3 aangeduid als 'Graf Merfeld', is geïsoleerd van de andere twee leefgebieden door de barrière die de snelweg E31 Bottrop-Emden vormt. Binnen afzienbare termijn zal door de bouw van een ecoduct over de E31 in de Üfter Mark de uitwisseling van edelherten tussen de drie leefgebieden weer kunnen plaatsvinden.

In het gebied tussen de Üfter Mark en de Nederlandse grens bij Winterswijk zijn de (periodieke) aanwezigheid en de mogelijke trekroute van edelherten vastgelegd (figuur 3). De westelijke route voert naar de Achterhoek; de oostelijke route is de historische route richting het leefgebied van het Forst Bentheim. Deze laatstgenoemde verbinding is verloren gegaan, ook al trekken edelherten momenteel nog ongeveer tot ter hoogte van Gescher (einde van de rechter groene pijl in figuur 3).

Toekomst De toekomst van de edelherten in Twente en de Achterhoek is nog ongewis. Enerzijds lijkt hun komst ondersteund te worden door nationale beleidsplannen, zoals de Nota Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV, 2000). Mede in deze nota zijn de zogenoemde robuuste verbindingzones geïntroduceerd, waarvan een deel het ambitieniveau 'edelhert' meekreeg. Overijssel en Gelderland hanteren echter momenteel nog een nulstandbeleid ten aanzien van het edelhert, wat betekent dat edelherten buiten de Veluwe en Oostvaardersplassen als ongewenst aangemerkt worden. Ter onderbouwing wordt vaak verwezen naar de beleidsnota Jacht en Wildbeheer (LNV, 1993), hoewel in dezelfde nota ook staat dat edelherten onder voorwaarden best buiten de Veluwe en Oostvaardersplassen mogen voorkomen. Deze voorwaarden houden in dat goed gekeken moet zijn naar (landbouw)schade, verkeersveiligheid en geschiktheid van het

gebied voor edelherten. De provincies kunnen dus zelf gemotiveerd afwijken van dat nulstandbeleid. Limburg doet dat al en provincies als Utrecht, Overijssel en Drenthe zijn de (on)mogelijkheden voorzichtig aan het verkennen. Ook Gelderland zal na moeten denken over hoe om te gaan met edelherten buiten de Veluwe. Zeker als de aansluitingen op de robuuste verbindingen via de zogenoemde Veluwse 'poortgebieden' het levenslicht gaan zien.

Herintroductions Inmiddels weten we ook dat pogingen om edelherten elders in Nederland te herintroduceren op weinig draagvlak kunnen rekenen. De edelherten in het Weerterbos zitten sinds 2005 in het 'uitwenraster' dat nog steeds hun 'leefgebiedraster' is. En recentelijk werd een poging van Staatsbosbeheer om in het Nationaal Park Meinweg ook edelherten in een raster te introduceren door de minister van LNV verhinderd. Oorzaak: te veel negatieve ingediende zienswijzen. Mensen zijn in de relatief korte tijd dat edelherten

niet meer in hun directe leefomgeving voorkomen, volledig vervreemd van het dier en zien vooral problemen. Nu is het zo dat bij spontane kolonisatie niet de minister van LNV het bevoegde gezag is (zoals bij actieve herintroducties), maar de provincies zelf. Daarnaast geldt dat het bij spontane koloniaties altijd om kleine aantallen dieren gaat, die bovendien vaak nomadisch zijn en zich niet snel ergens blijvend vestigen. Voor het draagvlak is spontane en geleidelijke kolonisatie, gefaciliteerd door verbindingen tussen natuurgebieden, dus verreweg te verkiezen boven actieve herintroductie.

Politiek Uiteindelijk zal de keuze gemaakt moeten worden door de verschillende provincies afzonderlijk. Nu de edelherten spontaan terug blijken te komen, lijkt het verstandig om het nulstandbeleid – in geografische zin – gedeeltelijk op te heffen. Dit kan in potentiële leefgebieden die niet erg schadegevoelig of verkeersonveilig zijn. In Overijssel zijn dit bijvoorbeeld het Nationaal Park Sallandse Heuvelrug in combinatie met de Vechtdalbossen rondom Ommen. Belangrijk blijft dat vooraf duidelijkheid geschapen wordt over hoe omgegaan zal worden met even-

tuele land- en bosbouwschade, hoe de verkeersveiligheid te maximaliseren is en welke aantallen geaccepteerd worden.

Vergeten Spontane kolonisatie laat ook zien wat we vergeten waren: dat edelherten niet representatief zijn voor grote aaneengesloten bos-heidelandschappen zoals de Veluwe, maar dat ze zich ook in kleinschalig, halfopen cultuurlandschap prima kunnen handhaven. Er moet wel aan een aantal basisvoorwaarden voldaan worden. Het gaat dan vooral om rust en ruimte in de vorm van gebieden waar ze zich bij verontrusting in kunnen terugtrekken. Voedsel is geen beperkende factor; dat is er in overvloed.

Wij zijn het misschien vergeten, maar bij onze oosterburen bestaat het nog. We hoeven dus niet ver over de grens om te ervaren hoe het ook weer is: edelherten in je directe leefomgeving.

Bas Worm,
Voorzitter a.i. Vereniging Het Edelhert
basworm@hetedelhert.nl

Foto bas Worm

Historische gegevens

Achterhoek

Het historische materiaal over edelherten in de Achterhoek is een stuk schaarser dan dat van Twente. In 'Een Koning in Ballingschap' (Van den Hoorn, 1996) wordt melding gemaakt van een vondst bij Neede, gelegen in Oost-Gelderland. Daaruit blijkt dat het edelhert hier al meer dan 200.000 jaar geleden leefde. De Atlas van de Nederlandse Zoogdieren (KNNV, 1992) geeft nog wel wat recentere hits: "In de Achterhoek en Limburg werden vooral rond 1945, incidenteel nog tot 1960, waarnemingen gedaan van edelherten die afkomstig waren uit Duitsland". Maar dan droogt de opsomming van het historische feitenmateriaal weer snel op.

